

УДК 378.04+37.026+37.091.31

М. В. Коваль,
викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СТАН ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НА ОСНОВІ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто стан проблеми дидактичної підготовки майбутніх учителів на основі автономного навчання в сучасній українській вищій школі. З'ясовано ряд дидактичних принципів, які необхідно використовувати під час навчання студентів. Запропоновано шляхи вдосконалення дидактичної підготовки майбутніх учителів через індивідуалізацію навчання, особистісно-орієнтований підхід до навчання та концепцію автономного навчання студентів.

Вимоги часу й розпочата радикальна реформа системи освіти в Україні орієнтують нинішніх і майбутніх учителів шкіл і викладачів навчальних закладів різних рівнів акредитації на досягнення основної мети, якою є сьогодні соціалізація то самореалізація особистості. Надзвичайно важливою за таких умов є підготовка сучасного вчителя.

Педагогічна освіта забезпечується, як відомо, через профорієнтаційно-пропедевтичну підготовку учнів до професії "учитель", підготовку педагогічних працівників за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями і післядипломну професійну освіту. Усі ланки педагогічної освіти повинні забезпечити формування сучасного вчителя, який здатний розвивати особистість дитини, зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток і готовий працювати творчо в закладах освіти різного типу.

Актуальність даної статті безперечна, тому що знання й уміння не можна передавати від викладача до студента, використовуючи тільки слова. Цей процес містить у собі знайомство, сприйняття, самостійну переробку, усвідомлення і прийняття цих умінь, навичок і понять. Головним є те, що полягає у функції самостійного, автономного навчання – формування висококультурної, всебічно розвиненої особистості, тому що в самостійній інтелектуальній і духовній діяльності людина може розкрити свій потенціал.

Метою даної статті є вивчення дидактичної підготовки майбутнього вчителя до організації самостійної, автономної роботи і умов її організації.

Професійне становлення молодого людини розглядається як найважливіший завершальний етап соціалізації. Професійному самовизначенню учнів та формуванню психологічної готовності до професії вчителя повинна передувати спеціальна підготовка, метою якої є передусім самопізнання і саморозвиток. Вважається, що надання учням можливості самоусвідомлення і самовивчення, навчання їх техніки самоконтролю і саморегуляції, забезпечення їх знаннями про світ професій і професійні вимоги та інструментарієм до обрання професії, дозволяють їм обрати її за внутрішніми факторами: бажання оволодіти свідомо професією і докладати зусиль для професійного становлення, усвідомлення наявності професійно важливих якостей і прагнення розвивати їх, сприйняття вищої педагогічної освіти як підготовки до самореалізації, а не як придбання спеціальності. Повноцінна самореалізація особистості можлива лише тоді, коли людина усвідомлює свої здібності, свої інтереси, життєві переваги і мотиви поведінки і керується ними в різних життєвих ситуаціях; людина має знання, вміння і навички, які дозволяють їй найповніше реалізувати свої здібності в конкретній трудовій діяльності та в різноманітних суспільних відносинах.

У сучасних соціокультурних умовах освіта набуває високого статусу, зростає роль учителя, його ключової позиції в суспільстві, оскільки через діяльність педагога відбувається становлення громадянина як особистості та фахівця, змінюється інтелектуальний та духовний потенціал нації.

З метою покращення професійної підготовки педагогічних працівників державними документами в галузі освіти передбачено забезпечити технологічну модернізацію вищих педагогічних навчальних закладів шляхом введення наукових досліджень з проблем педагогічної освіти, оновлення її змісту, форм, методів. Великого значення набуває **удосконалення дидактичної підготовки майбутніх учителів та впровадження індивідуально-орієнтованих технологій у вищих навчальних закладах.**

Дидактика – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти і навчання, виховання в процесі навчання [1: 76-79]. Вважається, що першим почав використовувати цей термін німецький педагог Вольфганг Ратке (1571-1635), який тлумачив дидактику як наукову дисципліну, що досліджує теоритичні та методичні засади навчання. Статус науки дидактика отримала завдяки працям чеського педагога Яна-Амоса Коменського, який у книзі "Велика дидактика" виклав основні принципи навчання і форми його організації [2: 80-84].

У розвиток дидактики вагомий внесок зробили французькі просвітники педагоги XVIII століття Клод-Андріан Гельвецій, Дені Дідро, Жан-Антуан Кондорсе, Жан-Жак Руссо.

© Коваль М. В., 2010

В Україні дидактику розробляли О. Духнович (1803-1865), Б. Грінченко (1863-1910), В. Сухомлинський (1918-1970). У розвиток загальної дидактики на різних етапах становлення освіти й науки помітний внесок зробили наступні видатні радянські вчені: М. Пирогов, Ю. Бабанський, А. Алексюк, В. Онищук, М. Данилов, І. Лернер, М. Скаткін, Й. Лінгард та ін. До сучасних українських дидактів належать – В. Лозова, В. Радул, Г. Троцько та ін.

У різний час дидакти намагалися розкрити сутність та зміст професійної підготовки (В. Фієтор, П. Пассі, Майкл Уест, У. Літлвуд, С. Ніколаєва та інші). Сьогодні ж це питання є особливо актуальним в зв'язку з новими вимогами підготовки спеціалістів згідно з приєднанням України до Болонської Конвенції та загальноєвропейських документів.

Дидактика як складова педагогічної науки постійно поновлюється оригінальними ідеями завдяки знахідкам творчопрацюючих учителів та педагогів-новаторів. Важливі ідеї були розроблені такими педагогами-дидактами як (В. Плахотник, О. Тарнопольський та інші). Проблемою соціокультурної підготовки майбутніх спеціалістів займалися Н. Бориско, Л. Калініна, І. Самойлюкевич та інші.

Дидактика належить до системи гуманітарних загальнолюдських знань і через це має взаємозв'язок практично з усіма науками. Філософія та соціологія дають дидактиці враховувати соціальні особливості життя та діяльності людей, їх вплив на процес навчання. Політологія розкриває для дидактики проблеми, пов'язані із впливом політичних явищ та процесів на навчання людей. Педагогічна психологія дає змогу враховувати психологічні особливості та закономірності процесу засвоєння знань, умінь, навичок. Конкретні методики, зорієнтовані на викладання окремих дисциплін, збагачують дидактику даними про перебіг навчального процесу при застосуванні різноманітних форм і засобів навчання.

Дидактичні принципи є тим фундаментом, на якому ґрунтується теорія вищої освіти і навчання. Вони вивчають зміст, організаційні форми і методи побудови навчального процесу у вищій школі.

До дидактичних принципів належать – принцип наочності, посильності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховуючого навчання, доступності, систематичності та послідовності, колективності, індивідуалізації, розвиваючого навчання [1: 86-92].

При підготовці майбутніх учителів викладачам вищих педагогічних закладів слід спрямовувати процес оволодіння знаннями, вміннями, навичками на **індивідуалізацію навчання**. Принцип індивідуалізації реалізується в навчальному процесі шляхом урахування індивідуально-психологічних особливостей майбутнього вчителя, які значно впливають на успішність оволодіння матеріалом. Забезпечення індивідуалізації навчання можливе тільки за умови обізнаності викладача з особливостями своїх студентів та формами індивідуалізованого навчання.

Існують різноманітні **форми впровадження індивідуалізованого навчання** при підготовці майбутніх учителів: самостійна робота під керівництвом викладача; самостійне оволодіння матеріалом наодинці чи в групі шляхом широкого використання різноманітних підручників, посібників, але під керівництвом викладача; самостійне оволодіння матеріалом шляхом опрацювання навчального посібника без допомоги викладача; індивідуальна робота з одним чи кількома викладачами; самостійне оволодіння матеріалом у спеціалізованих центрах.

Індивідуалізація навчання є складовою частиною загальної професійної підготовки майбутніх учителів. Найбільш ефективним напрямом удосконалення технологій підготовки майбутніх учителів є їх творча та особистісно-орієнтована спрямованість на розвиток активності, самостійності, творчих здібностей, професійних умінь та навичок під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі [3: 34-38].

У сучасній мовній політиці, в тому числі і в області іноземних мов, в останні роки **утвердився особистісно-орієнтований підхід до навчання**. Одним із основних положень даного підходу є направленість на розвиток особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності та всебічна підготовка його до неперервного процесу освіти, саморозвитку і самовдосконалення протягом всього життя.

У контексті особистісно-орієнтованого підходу до навчання іноземних мов у зарубіжній теорії та практиці викладання виділяється концепція автономії студента та автономного навчання [4: 5]. Головна ідея даної концепції заключається в тому, що досягнення автономії означає бажання і здатність студента взяти на себе управління своєю навчальною діяльністю під час оволодіння іноземною мовою: студент сам вирішує, що він хоче вивчати і як він хоче це вивчати, та бере на себе відповідальність за прийняті рішення, так само як і за їх виконання. Іншими словами, у процесі вивчення іноземної мови ставляться задачі розвитку особистості студента, формування в нього вмінь та навичок з оволодіння іноземною мовою, здатність самостійно/автономно управляти даною діяльністю як в конкретній навчальній ситуації, так і в контексті подальшого неперервного вивчення мови.

Розвиток автономії студента під час вивчення іноземної мови є найважливішою освітньою метою сучасних програм по іноземним мовам [6]. При цьому рівень автономії, самостійності у

процесі вивчення іноземної мови розглядається як обов'язковий критерій рівня володіння мовою, яка вивчається.

Концепція автономії студента в навчальній діяльності розвивалась згідно до загальних положень концепції особистісно-орієнтованого навчання, демократизації освіти, гуманістичної та когнітивної психології. В області іноземних мов концепція автономії студента та автономного навчання спершу розроблялася у зв'язку з навчанням іноземної мови дорослих, вивчення іноземної мови для спеціальних цілей (**Language for specific purposes – LSP**). Пізніше ця проблема була перенесена на більш широку аудиторію, в тому числі і у вуз, та стала предметом досліджень у контексті неперервного навчання у програмах Ради Європи.

У вітчизняній педагогічній та психологічній науці проблема автономії студента в процесі навчання являється загальною тенденцією до демократизації та гуманізації освіти, що зумовлено перш за все демократизацією та гуманізацією суспільства в цілому. Соціальні тенденції в суспільстві ставлять перед системою освіти задачу виховувати особистість, яка усвідомлює свою соціальну позицію, соціальну свободу, здатність думати і діяти незалежно, нести особисту відповідальність в умовах суспільства, яке змінюється і розвивається.

Автономне навчання – це не форма організації навчальних занять і не метод навчання. Її правомірно розглядати скоріше як засіб залучення студентів у самостійну пізнавальну діяльність, засіб її логічної і психологічної організації [4: 5].

Основною вимогою суспільства до сучасної системи освіти є формування особистості, що вмiла б самостійно творчо вирішувати наукові, виробничі, суспільні задачі, критично мислити, виробляти і захищати свою точку зору, свої переконання, систематично і безупинно поповнювати й оновлювати свої знання шляхом самоосвіти, удосконалювати вміння, творчо застосовувати їх у дійсності.

Освіта – стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації і держави, запорука майбутнього. Вона є засобом відтворення і нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені.

Основна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості, для виховання покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства [7].

У сучасних документах про освіту – законах України "Про освіту", "Національній доктрині розвитку освіти" – визначено вимоги суспільства до особистості: бути самостійною, брати відповідальність на себе, мати усвідомлену громадянську позицію, розвивати функціональну грамотність.

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються протягом останніх двадцяти років у європейських країнах і пов'язані з визнанням значимості оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Європейські країни сьогодні розпочали широку дискусію з приводу того, як озброїти людину необхідними знаннями і вміннями, щоб вона мала гармонійну взаємодію з технологічним суспільством, що швидко розвивається. Саме тому важливим є усвідомлення поняття компетентності в суспільстві, що ґрунтується на знаннях. Важливо розуміти, який саме компетентностей необхідно навчати і як, що має бути результатом навчання.

Завдання модернізації освіти не можуть розв'язуватись лише в контексті реалізації когнітивної функції навчання. Особистісні функції, а саме: самостійність, ініціативність, відповідальність, критичність, креативність, рефлексивність можуть бути сформовані лише в **особистісно-адаптованій системі навчання**.

В основі дидактичної системи адаптованого навчання лежить **особистісно-діяльнісний підхід**, відповідно до якого студент стає суб'єктом саморозвитку, самоосвіти, самореалізації і самоактуалізації, а навчальний процес, його категорії (цілі, зміст, методи, форми, засоби) сприймаються студентами як особистісно значимі орієнтири.

Особливістю цієї системи є те, що не студент пристосовується до системи навчання, а її будують з урахуванням запитів громадянина: потягу до свободи; побудови власної системи змісту пізнання; потреби в самоутвердженні. Адаптоване навчання надає можливість розвивати індивідуальність кожного, створює необхідні умови для його саморозвитку, самовираження, можливість реалізувати себе у пізнанні, спілкуванні та діяльності, активізувати свій неповторний, індивідуальний природний потенціал.

У кінці XX на початку XXI століття у всіх сферах життєдіяльності людини та соціальних інститутах суспільства відбуваються радикальні зміни. Вища освіта як один з цих інститутів відчуває на собі вплив цих змін найгостріше, тому що вона відображає стан всього суспільства.

Одна з причин цих змін – прискорюючий розвиток технології, яка проникає у всі сфери нашого життя. Нові технології – перш за все інформаційні, комп'ютерні та телекомунікаційні не тільки

впливають на характер процесу трансформації світової цивілізації, але й породжують масову потребу у навчанні та постійному підвищенні кваліфікації, тим самим змінюючи як форму, так і зміст освіти. Виникають нові дидактичні концепції неперервного навчання, індивідуалізованого, персоналізованого і автономного навчання. Одночасно з'являються нові засоби і методи навчання. Від того як визначається поняття "самостійна робота", залежить її організація та проведення.

Ми розглядаємо самостійну роботу як самостійну пізнавальну діяльність, яка включає не тільки дії по виконанню вправ різного типу, але й дії самостійного регулювання та управління навчальною діяльністю в цілому.

Говорячи про формування самостійності, ми маємо на увазі дві тісно пов'язані між собою задачі. Перша з них полягає в тому, щоб розвивати у студентів самостійність у пізнавальній діяльності, навчити їх самостійно опановувати знання, формувати свій світогляд; друга — в тому, щоб навчити їх самостійно застосовувати здобуті знання в навчанні і практичній діяльності.

Автономна діяльність не самоціль. Вона є засобом боротьби за глибокі і міцні знання студентів, засобом формування активності і самостійності особистості, розвитку її розумових здібностей.

У даній статті ми розглядали, аналізували та вивчали стан проблеми дидактичної підготовки майбутнього вчителя на основі автономного навчання. З усього вище наведеного ми можемо зробити висновок, що дана проблема все більше досліджується та набуває швидкого розвитку в час науково-технічного прогресу та під час організації автономної діяльності та індивідуалізації навчання. Все більше вітчизняних та зарубіжних науковців відкривають нові підходи до вивчення та впровадження самостійної, автономної роботи майбутнього вчителя в навчальний процес, що в результаті має дати формування та розвиток всебічно розвинутої особистості, яка здатна навчатися та розвиватися протягом всього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
2. Ярмаченко М. Д. Педагогіка. – К.: Вища школа, 1986. – 270 с.
3. Ніколаєва С. Ю. Індивідуалізація навчання іноземних мов // Монографія. – К.: Вища Школа, 1987. – 140 с.
4. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. – Oxford, 1979.
5. Little D. *Learner Autonomy*. – Dublin, 1991.
6. A Common European Framework of Reference // 1996, European Language Portfolio, 1997.
7. Державний освітній стандарт з іноземної мови. – К.: Ленвіт, 1998. – 32 с.

Матеріал надійшов до редакції 18.12. 2009 р.

Коваль М. В. Состояние проблемы дидактической подготовки будущих учителей на основе автономного обучения.

Рассмотрена проблема дидактической подготовки будущих учителей на основе автономного обучения в современной украинской высшей школе. Выяснен ряд дидактических принципов, которые необходимо использовать во время обучения студентов. Предложены пути усовершенствования подготовки будущих учителей с помощью индивидуализации обучения, личностно-ориентированный подход к обучению и концепцию автономного обучения студентов.

Koval M. V. The Situation of the Problem of Didactic Training of Future Teachers on the Basis of Autonomous Learning.

The article deals with the problem of didactic training of the future teachers on the basis of autonomous learning in modern Ukrainian high school. The didactic principles which should be used during the process of studying are figured out during this research. The ways of the improvement of didactic training of the future teachers through individualization of studying, through personally-targeted approach and autonomous learning of students are given in this article.